

Włodarski, Józef

Historiografia epoki nowożytnej na łamach "Komunikatów Mazursko-Warmińskich" w latach 1957-2006

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 3, 375-383

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Józef Włodarski

Histografia epoki nowożytnej na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” w latach 1957–2006

Wprowadzenie

W 1957 r. nastąpiło odrodzenie Stacji Naukowej Polskiego Towarzystwa Historycznego (Instytut Mazurski) w Olsztynie, powołano wówczas do życia kwartalnik „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, który swym tytułem nawiązywał do periodyku wydawanego w latach czterdziestych przez pierwotny Instytut Mazurski¹. „Komunikaty” funkcjonowały już jednak w zupełnie innych warunkach społeczno-politycznych, inne miały zadania. Z broszurki informacyjnej przekształciły się w nowoczesny, regionalny kwartalnik naukowy, o znacznie poszerzonym zakresie tematycznym. Stopniowo i coraz regularniej pojawiały się na jego łamach artykuły, materiały źródłowe, recenzje i omówienia poświęcone dziejom Warmii i Prus w epoce nowożytnej.

Pierwszy okres funkcjonowania „Komunikatów” w obiegu naukowym i społecznym polskiego czasopiśmiennictwa historycznego, zwłaszcza w Polsce północnej, został przeanalizowany i podsumowany przy okazji obchodów jubileuszu dwudziestolecia periodyku². W założeniach programowych zespół redakcyjny wykazywał pewną dwutorowość działania: uwzględnianie nie tylko tematyki historycznej, ale także pokrewnych dyscyplin społecznych oraz wciąganie do współpracy oprócz autorów miejscowych naukowców z innych ośrodków w Polsce, zajmujących się tematyką Warmii i Mazur³. Powyższe założenie znalazło odbicie także w doborze autorów piszących o okresie nowożytnym.

¹ W nr. 1 (56) „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” za rok 1957 na s. 3 w słowie *Od Redakcji* napisano: „Powoluje się na długi szereg poprzedników, którzy również sądzili, że wydawnictwo typu »Komunikatów« będzie stanowiło nie tylko dowód żywotności środowiska mazursko-warmińskiego, ale równocześnie będzie zaspokajając zainteresowanie naszą ziemią – coraz bardziej wzrastające – ze strony środowisk naukowych pozostałych ziem polskich – Podkreślamy jednocześnie, że obecne »Komunikaty« nawiązują do tradycji »Komunikatów Działu Informacji Naukowej« wydawanych przez Instytut Mazurski w latach 1946–1950 i stanowią w pewnym sensie ich kontynuację”.

² Por. D. E. Łukaszewicz, *Analiza zawartości „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” za lata 1957–1977*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* (dalej: KMW), 1979, nr 1(143), ss. 59–82. Artykuł stanowił fragment pracy magisterskiej powstałej w Zakładzie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej olsztyńskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w 1978 r. na seminarium informacji naukowej, prowadzonym przez dr Reginę Hancko. Analizując zawartość dwudziestu jeden roczników pisma autorka zastosowała metodę ilościową, powszechnie stosowaną w badaniach prasoznawczych. Opracowanie dzięki temu nadal pozostaje jednym z fundamentalnych, a jego percepcję ułatwiają tabele zbiorcze zawierające materiał statystyczny oraz wykresy obrazujące dynamikę badanych zjawisk.

³ M. Biskup, *Dwadzieścia lat „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”*, KMW, 1977, nr 3–4(137–138), ss. 291–297, por. uwagi na ss. 291–293.

Od powstania Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w 1963 r. jego działalność naukowa i wydawnicza okazała się cennym wsparciem dla „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”. Miały one odtąd zapewniony stały dopływ wyników prac badawczych nie tylko autorów zajmujących się pracą naukową na terenie Warmii i Mazur, ale i innych ośrodków m.in. Warszawy, Torunia, Wrocławia, Gdańska⁴. Współwydawany od 1969 r. przez Stację Naukową PTH i OBN kwartalnik „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” służył początkowo środowisku historycznemu, aby później poszerzyć swoją treść o inne dziedziny – socjologię, demografię, etnografię, archeologię, ekonomię⁵.

Żaden z badaczy zajmujących się dziejami Polski północno-wschodniej nie może pominąć tego zasłużonego kwartalnika. „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” stanowią dziś niezbędną, nieocenioną wręcz pomoc dla olsztyńskiego środowiska naukowego oraz studentów a także dla innych szkół wyższych funkcjonujących w regionie⁶.

W numerze specjalnym „Komunikatów” wydanym z okazji czterdziestolecia istnienia pisma (1957–1997) redaktor Wojciech Wrzesiński zwrócił uwagę na znamieny fakt, iż chociaż „zniknęli się redaktorzy, redakcje, wzrastała objętość pisma, rosły wymagania stawiane autorom – dośkonaliły się wymogi edytorskie”⁷ – jednak zadania pozostały takie same, a od pierwszych numerów kwartalnika były to:

1. Prezentacja aktualnych wyników badań nad dziejami Warmii i Mazur, Prus Wschodnich a także najbliższych państw bałtyckich, nieograniczonych tylko do historyków polskich, z prowadzeniem merytorycznej polemiki z pracami historycznymi innych narodów dotyczącymi dziejów tych regionów.

2. Inspiracja badań i rozwiązywanie problemów badawczych niedostatecznie dotąd rozpoznanych i przedstawionych.

3. Kształtowanie olsztyńskiego środowiska historycznego.

Aby tym zadaniom sprostać, redakcja „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” przez bezmiłn półwiecze starała się utrzymywać związki z wieloma środowiskami naukowymi – polskimi, niemieckimi, rosyjskimi i litewskimi. Na łamach „Komunikatów” dzięki tym zabiegom obok prac rejestrujących tradycyjne wyniki publikowano rozprawy i artykuły ukazujące nowe teorie, oceny i hipotezy badawcze⁸. Oprócz historyków wypowiadać się mogli także przedstawiciele innych dyscyplin humanistycznych. Redakcja „Komunikatów” przy zachowaniu rygorów naukowego przesłania tekstu umożliwiała zabieranie głosu nie tylko autorom o uznanej pozycji i bogatym dorobku, ale i tym, którzy stawiali pierwsze kroki. Wielu historyków zajmujących dziś wysokie miejsca w życiu naukowym przyznaje, że debiutowało na łamach „Komunikatów” i tu doskonalilo swoje umiejętności. Ich wysiłkowi badawczemu i systematycznej pracy zawdzięcza kwartalnik swoją pozycję, dorobek i kształt obecny.

4 Por. KMW, 1988, nr 1–2 (179–180), ss. 3–190; ten podwójny numer kwartalnika został w całości poświęcony dwudziestolecu działalności OBN im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie (1963–1988).

5 *Katalog wydawnictw OBN 1963–2003*, oprac. P. Grabowski, Olsztyn 2005; por. uwagi wstępne na s. 3.

6 B. Łukaszewicz, *Dwadzieścia lat „Komunikatów Mazursko-Warmińskich (1957–1977)*, KMW, 1978, nr 1 (129), ss. 149–150, por. uwagi na s. 149. Na uroczystym zebraniu Oddziału Olsztyńskiego Polskiego Towarzystwa Historycznego poświęconego jubileuszowi dwudziestolecia „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”, które odbyło się 17 XII 1977 r. w Planetarium Lotów Kosmicznych w Olsztynie, doc. dr Janusz Jasiński wygłosił referat okolicznościowy ukazujący drogę rozwojową i dorobek „Komunikatów”.

7 Por. tekst *Od Redakcji*, KMW, 1997, nr 3(217), s. 293.

8 Ibidem, s. 293.

Nie ulega więc wątpliwości, że „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” wpływały i wpływają aktywnie na środowisko humanistyczne regionu olsztyńskiego, przyspieszając jego formowanie i doskonalenie, czego wyrazem w ostatnich latach było powstanie Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Od samego początku Redakcja „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” dążyła do pozyskania współpracowników z ośrodków ogólnokrajowych, w tym historyków nowożytników i cel ten w znacznej mierze osiągnęła. Równie ważny był udział autorów z kręgu własnego, których liczba, ranga i znaczenie rosły wraz z upływem czasu.

Kilkakrotnie opracowywano bibliografię zawartości „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” w postaci różnych przewodników. Najpełniejsze opracowanie, profesjonalne i bardzo precyzyjne, zostało przygotowane w dwóch częściach i opublikowane przez Jerzego Minakowskiego⁹.

W pierwszym roczniku (1957) „Komunikatów” materiały umieszczano w pięciu działach: Artykuły, Materiały, Dyskusje i polemiki, Recenzje i omówienia, Kronika naukowa. Po dwudziestu latach kwartalnik (1977) zawierał cztery dodatkowe działy: Miscellanea, Artykuły recenzyjne oraz Nekrologi i Listy od redakcji. Obecnie kwartalnik (2007) zawiera trzy działy: Artykuły, Miscellanea, Recenzje i omówienia. Zapewne w zależności od napływających materiałów od autorów Redakcja podejmuje decyzję o włączeniu materiału do określonego działu „Komunikatów” (np. Źródła). Publikacje zamieszczone w działach Artykuły i materiały od 1966 r. opatrywano streszczeniami w języku angielskim. Od 1971 r. streszczenia w języku angielskim zastąpiono streszczeniami w języku niemieckim (co było szczególnie ważne, czyniono tym samym gest w stronę przedstawicieli nauki niemieckiej)¹⁰, od lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia spisy treści i streszczenia niektórych artykułów podawane są także w języku rosyjskim.

W analizie zawartości „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” mając na uwadze okresy historyczne przyjęto następującą periodyzację: Pradzieje, Średniowiecze, Historia nowożytna, Okres 1772–1918, Okres 1918–1945, Dzieje najnowsze po 1945 r. O ile dwa pierwsze okresy nie wymagają głębszego uzasadnienia, to właśnie poczynając od historii nowożytnej, która pozostaje w polu naszego zainteresowania, należy stwierdzić, że przy kwalifikowaniu materiałów Redakcja kierowała się odmiennością dziejów Warmii od historii Prus Książęcych (po 1525 r.), państwa brandenbursko-pruskiego (po 1657 r.) i Królestwa Pruskiego (po 1701 r.). Do okresu historii nowożytnej zaliczono wszystkie materiały dotyczące Warmii od roku 1466, zaś Prus od roku 1501¹¹. Za cezurę końcową dla dziejów nowożytnych przyjęto rok 1772, kiedy Warmia w wyniku pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej została przyłączona do państwa pruskiego. Prezentowana periodyzacja jest wysoce umowna, ale należy przyjąć, że zachowując powyższe ramy chronologiczne przyjęte dla okresu historii nowożytnej, wypełniamy cel praktyczny, jakim jest omówienie ilościowe tematyki histografii nowożytnej prezentowanej na lamach „Komunikatów”. W cytowanym artykule Danuty Elżbiety Łukaszewicz na temat analizy zawartości „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” za lata 1957–1977 autorka stwierdza, iż w pierwszym dwudziestolecu tematyka nowożytna była re-

⁹ J. Minakowski, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”. Bibliografia zawartości za lata 1957–1977”, Olsztyn 1979; Autor ponownie przejrzał i uzupełnił powyższą bibliografię przygotowując kolejną publikację z okazji trzydziestopięcioletnia urodzin „Komunikatów”, por. idem, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie. Bibliografia zawartości za lata 1957–1992”, KMW, 1993, nr 2(200), ss. 243–368. Kontynuacją powyższej bibliografii była kolejna opracowana przez J. Minakowskiego, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie. Bibliografia zawartości za lata 1993–2000”, KMW, 2001, nr 2(232), ss. 307–352.

¹⁰ Część periodyków niemieckich, zajmujących się historią Prus i biskupstwa warmińskiego również posiada spisy treści i streszczenia artykułów w języku polskim.

¹¹ Np. D. E. Łukaszewicz w swoim artykule analitycznym nie podaje uzasadnienia cezury chronologicznej związanej z datą: 1501 r.

prezentowana w miarę równomiernie w stosunku do innych okresów historycznych¹². W tabeli nr 4 zostały przez nią przedstawione stany ilościowe pozycji dla poszczególnych okresów, wynika z nich, że jeśli chodzi o historię nowożytną, to opublikowano 196 pozycji¹³, co dawałoby średnio około 9,8 czyli praktycznie 9–10 pozycji rocznie, ale bywały okresy, kiedy w danym roku ukazywało się kilkanaście pozycji (1972), a w innym zaledwie kilka (np. w 1974 r. poniżej pięciu)¹⁴.

Autorzy części nowożytnej „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”

Od momentu reaktywowania „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” w 1957 r. na łamach pisma publikowali autorzy z licznych środowisk spoza Olsztyna. Jednakże zdecydowana większość z nich pochodziła z terenu Polski północno-wschodniej, tzn. z Olsztyna i województwa warmińsko-mazurskiego (olsztyńskiego), Torunia i Gdańska. Na ogólną liczbę 171 autorów (do których zaliczono nie tylko historyków-nowożytników, ale wszystkie osoby niezależnie od specjalizacji naukowej publikujące na łamach „Komunikatów” w latach 1957–2006 różnorodne materiały na temat historii nowożytnej Warmii, Prus Książęcych a po 1657 r. Prus Brandenburskich) wyżej wymienieni autorzy stanowili poważny odsetek, tj. 105 osób (61%). Jeśli doliczyć do nich pojedynczych badaczy z innych ośrodków Polski północno-wschodniej, a więc z Bydgoszczy (3), Elbląga (2), Słupska (2), Malborka (2), Białegostoku (1), Gdyni (1), Sopotu (1), Wejherowa (1), wówczas odsetek autorów z tej części Polski wzrośnie do 118 osób, tj. 69%.

Od początku w kolejnych rocznikach „Komunikatów” sporą aktywność wykazuje środowisko warszawskie. Autorzy z Warszawy w okresie bez mała półwiecza byli obecni w stosunkowo licznej grupie 14 (8%). Ich obecność reprezentowana przez liczące się nazwiska często wybitnych historyków nowożytników świadczyła nie tylko o zainteresowaniu dziejami nowożytnymi ziem Polski północno-wschodniej, ale też dodawała prestiżu „Komunikatom”. Inną stale publikującą grupą byli autorzy z Poznania – 7 (4%) Krakowa – 6 (3,5%), Lublina – 5 (3%), Wrocławia – 4 (2,5%). Należy zwrócić uwagę także na autorów zamieszkałych za granicą – 7 (4%), w tym na aktywizującą się grupę historyków niemieckich – 4 (2,5%), legitymujących się dokonaniem w zakresie badań Prus Zachodnich i Wschodnich w okresie nowożytnym.

Afiliację autorów do poszczególnych ośrodków przedstawia tabela 1, zmiany występowały rzadko i świadczyły o swoistym „awansie” naukowym poszczególnych autorów, którzy przenosili się z dotychczasowych miejsc zamieszkania do ośrodków będących centrami życia naukowego i kulturalnego, dysponującymi określonym zapleczem badawczym, tj. archiwami i bibliotekami.

Tabela 1. Afiliacja i stan liczebny autorów publikacji z historii nowożytnej na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” w latach 1957–2006

Olsztyn	Woj. warmińsko-mazurskie (olsztyńskie)	Toruń	Warszawa	Gdańsk	Poznań	Kraków	Lublin	Wrocław	Pozostali	Razem
56	15	25	14	9	7	6	5	4	30	171

12 D. E. Łukaszewicz, *Analiza zawartości*, s. 74.

13 Ibidem, por. tab. nr 4: Okresy historyczne na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”, ss. 74–75.

14 Ibidem, por. wykres nr 14: Historia nowożytna na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” w latach 1957–1977, s. 76.

Szczególony stosunek łączył „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” z Toruniem. Przez prawie pięćdziesiąt lat autorzy toruńscy – 25 (15%) stanowili drugi pod względem liczebności zespół wyraźnie odciskający piętno na nowożytnej części tematycznej kwartalnika. Jest to niewątpliwa zasługa tak wybitnego badacza, jakim jest Marian Biskup, oraz historyków, którzy związani byli z „Komunikatami” przez wiele lat (m.in. Janusz Małek, Irena Janosz-Biskupowa, Teresa Borawska, Zenon H. Nowak). W zasadzie większość toruńskich historyków nowożytników, zajmujących się szeroko rozumianym Pomorzem, publikowała na łamach „Komunikatów”, a na uznanie zasługuje umiejętność przekazania „zmiany warty” przez historyków tzw. starszej generacji młodszymi kolegom (Bogusław Dybaś, Wojciech Polak i przybyły z Kielc Jacek Wijaczka). Niektórzy z historyków toruńskich debiutowali na łamach olsztyńskiego organu (m.in. Janusz Małek, Zenon Hubert Nowak), inni wspierali swoimi dokonaniem badawczymi, aktywnością naukową (konferencje i sympozja) oraz organizacyjną (prace redakcyjne) środowisko olsztyńskie. O tym toruńskim fenomenie i jego wpływie na Olsztyn pisał swego czasu na łamach „Komunikatów” Marian Biskup¹⁵.

Założenie programowe publikowania przez autorów miejscowych przy jednoczesnym przyciąganiu autorów z innych ośrodków podkreślali w okolicznościowych artykułach Marian Biskup¹⁶ i Jerzy Sikorski¹⁷. Redakcja realizowała je od 1957 r. z wyraźną konsekwencją. Na łamach „Komunikatów” pojawiały się od samego początku nazwiska autorów olsztyńskich poruszających w swoich publikacjach problematykę szeroko rozumianej historii nowożytnej ziem północno-wschodniej Polski, będących pracownikami służby archiwalnej i muzealnej, instytucji państwowych i kościelnych, pracowników Ośrodka Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego, Wyższej Szkoły Pedagogicznej i później powstałego Uniwersytetu Mazursko-Warmińskiego. Obok lekarzy – miłośników historii medycyny (Stanisław Flis, Andrzej Skrobaccki) na długie lata związali się z „Komunikatami” historycy sztuki (Kamila Wróblewska, Andrzej Rzepołuch), historycy Kościoła (bp Jan Oblak, ks. Alojzy Szorc, ks. Andrzej Kopiczko), historycy i wydawcy (Roman Marchwiński, Jerzy Przeracki) i wielu innych autorów olsztyńskich. Swoistymi „filarami”, przez wiele lat wspierającymi systematycznymi badaniami histografię nowożytną Warmii i Mazur byli tak zasłużeni autorzy jak Stanisław Achremczyk, Danuta Bogdan i Krystyna Stasiewicz, których prace torowały drogę syntezom i monografiom i są cytowane w czasopiśmiennictwie historycznym zarówno w kraju, jak i za granicą. Wielu autorom, nie tylko olsztyńskim, ale także z innych ośrodków łamy „Komunikatów” dawały szansę debiutu naukowego, wpływały także na ukierunkowanie i intensyfikację badań, umożliwiały odniesienie się w artykułach recenzyjnych czy recenzjach lub nawet krótkich omówieniach do literatury krajowej i zagranicznej, poruszającej podobną problematykę. Z okazji wydania jubileuszowego dwieście pięćdziesiątego numeru „Komunikatów” gdański znawca Pomorza Józef Borzyszkowski z pełną odpowiedzialnością za słowo napisał: „olsztyński ośrodek naukowy w powojennych dziejach miasta, regionu i Rzeczypospolitej konsekwentnie i pięknie reprezentuje m.in. kwartalnik „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”¹⁸.

¹⁵ M. Biskup, *Kontakty i więzi historyków z Torunia z Olsztynem 1945–1999*, KMW, 2000, nr 1(227), ss. 63–71.

¹⁶ M. Biskup, *Dwadzieścia lat „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”*, s. 292.

¹⁷ J. Sikorski, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1957–1997, KMW, 1998, nr 2(219), ss. 97–98. W przyp. 8 na s. 98 autor zwraca uwagę na drugą pracę magisterską (pierwszą była praca magisterska D. E. Łukaszewicz) poświęconą analizie zawartości „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”, która powstała w 1996 r. na seminarium prof. Bohdana Łukaszewicza. Por. M. Wyspiańska, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” w latach 1978–1994. *Analiza zawartości*, Olsztyn 1996; (mpis w zbiorach Zakładu Bibliotekoznawstwa WSP w Olsztynie)

¹⁸ Por. J. Borzyszkowski, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” – jubileuszowy numer „250”, *Acta Cassubiana*, t. VIII, wyd. Instytut Kaszubski, Gdańsk 2006, s. 334.

Od połowy lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, po okresie pewnych perturbacji wydawniczych związanych z transformacją ustrojową i gospodarczą, na łamach „Komunikatów” zaczęły ukazywać się prace młodego pokolenia historyków olsztyńskich (Sławomira Augustewicza, Grzegorz Białuńskiego, Jerzego Kielbika). Należy stwierdzić, że „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” wpływały aktywizująco na środowisko humanistyczne regionu olsztyńskiego, przyspieszały jego formowanie i doskonalenie, zintegrowały badaczy z wielu ważnych ośrodków akademickich w kraju wokół problematyki związanej z historiografią nowożytną Prus Zachodnich i Wschodnich, a także historią Polski północno-zachodniej. Wielką w tym zasługą przede wszystkim głównych redaktorów i patronów, przewodniczącego Rady Redakcyjnej czasopisma. Wystarczy przypomnieć nazwiska pierwszego redaktora prof. Tadeusza Cieślaka i długoletniego przewodniczącego Rady prof. Mariana Biskupa. Po T. Cieślaku kwartalnik do 1981 r. redagowali: Emilia Sukeńko-Biedrawina (1958–1970) i niestrudzony Janusz Jasiński. W 1981 r. w miejsce dotychczasowego Komitetu Redakcyjnego powołano Radę Redakcyjną, do której nadal należy prof. Janusz Jasiński (obok niego w jej skład wchodzi obecnie: Tadeusz Filipkowski, Józef Judziński, Roman Marchwiński, Władysław Ogrodziński i Edmund Wojnowski) oraz Zespół Redakcyjny z prof. Wojciechem Wrześnińskim jako redaktorem, Grzegorzem Jasińskim – zastępcą redaktora. Długoletnim sekretarzem redakcji (od 1975 r.) był prof. Bohdan Łukaszewicz, którego w 2006 r. zastąpił dr Jerzy Kielbik. Do grona redaktorów obok Grzegorza Białuńskiego i Jerzego Sikorskiego nadal należy Bohdan Łukaszewicz. To swoiste połączenie wieloletniego doświadczenia niewątpliwie zasłużonych redaktorów „Komunikatów” z kreatywną postawą młodych ludzi nie tylko redagujących kwartalnik, ale często publikujących w nim wyniki własnych badań korzystnie wpłynęło na jego wizerunek¹⁹. Trzeba się zgodzić z konstatacją prof. Mariana Biskupa, który przy okazji dwudziestolecia „Komunikatów” zauważył, że „imponująca konsekwencja wydawnicza wynikała z wyjątkowej wprost stabilności urzędowania redaktorów i sekretarzy komitetu redakcyjnego”²⁰. W jubileuszowym dwieście pięćdziesiątym numerze „Komunikatów” w słowie *Od Redakcji* napisano, że w ukształtowanym przed ćwierćwieczem składzie redaktorów czasopisma, „jedynie śmierć czy niła zmiany – odeszli kolejno w pełni sił twórczych: Edward Martuszewski, Stanisław Szostakowski, Jan Powierski i Bogdan Koziello-Poklewski”²¹. Uznanie i prestiż czasopisma także w zakresie badań historii nowożytnej Polski północno-wschodniej, jak i północno-zachodniej są w dużym stopniu zasługą jego twórców oraz autorów tych żywych i umarłych, którym jesteśmy winni szczególną wdzięczność i pamięć.

Działy i tematyka części nowożytnej „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”

We wspomnianych działach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” w latach 1957–2006 opublikowano następującą liczbę prac z zakresu historii nowożytnej:

Artykuły i materiały	230
Miscellanea	32
Źródła i dokumenty	41
Artykuły recenzyjne i polemiki	40
Razem	343

19 Por. uwagi J. Sikorskiego w artykule „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1957–1997, s. 105.

20 M. Biskup, *Dwudzieścia lat*, s. 292.

21 KMW, 2005, nr 4 (250), s. 472.

Niezmiernie trudno skwantyfikować dla okresu nowożytnego recenzje i omówienia, kronikę naukową i nekrologi, gdyż recenzowane czy omawiane przez historyków nowożytników publikacje były pracami obejmującymi często kilka epok, zdarzyło się także, że mediewiści recenzowali prace nowożytników i odwrotnie, wobec czego przyjęto zasadę, że należy zliczyć jedynie te recenzje i omówienia, które dotyczą ściśle tematyki dziejów nowożytnych ziem północno-wschodnich i północno-zachodnich Polski w określonej cezurze chronologicznej XV–XVIII w. Podobnie postąpiono w odniesieniu do działu „Kronika naukowa”, zliczono te zamierzenia naukowe (konferencje-sympozja), które dotyczyły okresu nowożytnego. Uzyskane dane pozwalają stwierdzić, że w latach 1957–2006 na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” opublikowano około 66 recenzji i omówień, zamieszczono około 23 sprawozdań z konferencji naukowych. Podsumowując, w okresie 1957–2006 opublikowano około 432 pozycje dotyczące epoki nowożytnej²².

Interesująco przedstawia się liczba publikacji w działach tematyczno-chronologicznych przedstawionych w tabeli 2.

Tabela 2. Liczba publikacji na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” w poszczególnych działach tematyczno-chronologicznych epoki nowożytnej (za lata 1957–2006)

Warmia 1466–1772	Prusy Książęce 1525–1657	Prusy Brandenburskie, Królestwo w Prusach 1657–1701–1772	Prusy Królewskie (bez Warmii), Pomorze Tylnie 1466–1772	Inne	Razem
178	87	53	48	66	432

Z analizy wstępnej wynika, że historiografia okresu nowożytnego na łamach „Komunikatów” została zdominowana przez problematykę warmińską (41,2%), nawet jeśli zliczyć publikacje na temat Prus Książęcych (1525–1657) i Prus Brandenburskich (1657–1772) – 140 pozycji, to otrzymamy udział rzędu 32,4%, podobnie pozostałe publikacje na temat Prus Królewskich (bez Warmii) i Pomorza Tylnego plus inne (najczęściej dotyczące tematyki nowożytnej ogólnopolskiej) – w liczbie 114 (26,4%) nie dorównują liczbie publikacji na temat Warmii. Przyczyną tego stanu rzeczy są zapewne interesujące i w dużym zakresie nieprzebadane zasoby Archiwum Archidiecezji Warmińskiej, dobrze zaopatrzonej biblioteki „Hosianum” i Ośrodka Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie.

Ale zapewne nie tylko – równie ważną przyczyną są zainteresowania badawcze, często utytułowanych autorów, którzy wywierają określony wpływ na młode pokolenie badaczy.

Ogromnie ważna jest konsekwencja w rozwiązywaniu problemów badawczych i aktywność naukowa wyrażająca się stanem ilościowym prac opublikowanych na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”. Bezspornie dominuje w tym zakresie Stanisław Achremczyk, którego dorobek stanowi prawie 8% ogółu prac z historii nowożytnej opublikowanych w omawianym kwartalniku (łącznie 32), przeważa w nich tematyka warmińska. Również Warmia jest przedmiotem badań innego historyka wywodzącego się z Ośrodka Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego – Danuty Bogdan, która może się poszczycić pokaźną liczbą 24 publikacji.

Uwagę należy zwrócić na młode pokolenie historyków olsztyńskich zajmujących się tematami badawczymi związanymi z szeroko rozumianą problematyką polityczną, społeczną i gospodarczą

²² W latach 1957–1977 na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” z historii nowożytnej opublikowano 196 pozycji, które stanowiły 16,6% ogólnej liczby publikacji (1190), por. D. E. Łukaszewicz, *Analiza zawartości*, ss. 74–75.

Prus Książęcych i Prus Brandenburskich. Wymienić tu należy Grzegorza Białuńskiego (Giżycko-Olsztyn) z dorobkiem, który stanowi ponad dwadzieścia publikacji, a także Jerzego Kielbika. Kiedy obowiązki sekretarza Redakcji stara się łączyć z pracą badawczą, czego efektem jest około dziesięciu prac opublikowanych na łamach „Komunikatów”. Dziesięć i więcej publikacji mają w swoim dorobku naukowym tak znani autorzy, jak Kamila Wróblewska, Jerzy Sikorski, Krystyna Stasiewicz, Sławomir Augusiewicz oraz nieżyjący już Tadeusz Grygier.

Wielce zasłużeni badacze toruńscy, autorzy prac o Prusach Książęcych w okresie wczesnonowożytnym – Marian Biskup i Janusz Mattek, są klasą dla siebie, imponują aktywnością naukową, czego wyrazem jest także ich dorobek opublikowany na łamach „Komunikatów” (każdy z autorów – po ponad 20 pozycji). Ośrodek toruński walczy wspiera Jacek Wijaczka (Kielce–Toruń), którego prace poświęcone są m.in. problematyce gospodarczej biskupiej Warmii, jak też polityce oraz dyplomacji Prus Książęcych (16 pozycji).

Na uwagę zasługują niektóre cykle tematyczne ukazujące się przez dłuższy czas na łamach „Komunikatów”, związane bezpośrednio lub pośrednio z historią nowożytną, chodzi zwłaszcza o artykuły poświęcone układom przestrzennym wielu miast warmińskich, mazurskich czy regionu Powiśla (autorzy: M. Biskup, J. Janosz-Biskupowa, Z. H. Nowak, D. Maciejewska).

Jak podkreślił Marian Biskup: „nieprzemijającą i poważną zasługą redakcji „Komunikatów” było podjęcie przez nią problematyki kopernikowskiej²³. Zamierzenie to było związane z przygotowaniami do uroczystych obchodów jubileuszu pięćsetlecia urodzin Wielkiego Astronoma. Dzień Copernicana występował okresowo w latach 1965–1973, ale materiały kopernikowskie publikowano także później – specjalizujący się w tej tematyce historyk dziejów wczesnonowożytnych Jerzy Sikorski zasilił zespół redakcyjny „Komunikatów”. Innym cyklem tematycznym była publikacja źródeł do historii gospodarczej Warmii, tj. deklaracji podatkowych miast warmińskich (M. Biskup, R. Marchwiński, D. Bogdan), źródeł do dziejów Prus Książęcych (w latach 1965–1967 publikował je J. Grygier jako tzw. *Sumariusz akt naczelnej władzy Prus Książęcych „Etats-Ministerium”*) czy słynna *Rewizja gruntów w komornictwach biskupiej Warmii z 1717 r.* (Zenon Guldon, Jacek Wijaczka).

Historiografia nowożytna na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” w okresie mijającego półwiecza znalazła swoje poczesne miejsce, zawsze w odpowiednich proporcjach do innych okresów historycznych, co jest nieprzemijającą zasługą Rady Redakcyjnej, redaktorów, jak i autorów. Ich zaangażowanie miało wpływ na wzrost znaczenia „Komunikatów” dla historyków w kraju i za granicą, zajmujących się problematyką dziejów nowożytnej Polski północno-wschodniej i północno-zachodniej. Obecność naszego kraju w Unii Europejskiej pozwoli zapewne na zintensyfikowanie badań nad przeszłością Prus Książęcych, Prus Brandenburskich i Królestwa Polskiego, dzięki projektom i programowym możliwościom wykorzystania zasobów Geheimes Staatsarchiv Berlin-Dahlem.

„Komunikaty Mazursko-Warmińskie” dobrze służyły i służą historykom nowożytnikom zarówno starszego, jak i młodszego pokolenia, tym samym spełniły i wypełniają nadal swoje odpowiedzialne zadanie.

Die Geschichtsschreibung der Neuzeit

als Thema der Vierteljahresschrift „Komunikaty Mazursko-Warmińskie“ in den Jahren 1957–2006

Zusammenfassung

Seit der Reaktivierung der Vierteljahresschrift „Komunikaty Mazursko-Warmińskie“ im Jahre 1957 haben neben den Forschern der Frühgeschichte auch zahlreiche Historiker der neuesten Zeitgeschichte ihre Aufsätze und Ausarbeitungen darin publiziert. Eine ausschlaggebende Mehrheit der Autoren dieser Gruppe stammt aus dem Gebiet des nördlich-östlichen Polens, also vorwiegend aus Olsztyn (Allenstein) und der heutigen Ermland-und-Masuren-Wojewodschaft (früher Wojewodschaft Olsztyn), sowie auch aus Thorn und Danzig. Der prozentuelle Anteil der aus Nord-Ostpolen stammenden Historiker ist ziemlich hoch und beträgt bei der allgemeinen Anzahl von 171 Autoren 69% (118 Namen). Sehr aktiv sind auch Wissenschaftler aus Warschau, die im Laufe von 50 Jahren mehrere Aufsätze zur Zeitgeschichte veröffentlichten (14 Namen – 8%). Immer wieder geben ihre Ausarbeitungen Historiker aus Posen (7 Namen – 4%), Krakau (6 Namen – 3,5%), Lublin (5 Namen – 3%) und Breslau (4 Namen – 2,5%) heraus. Nicht zu vergessen sind auch ausländische Verfasser, vor allem Deutsche (4 Namen – 2,5%), die zur Zeitgeschichte von Ost- und Westpreußen forschen und immer aktiver mit „Komunikaty Mazursko-Warmińskie“ zusammenarbeiten.

Eine besondere Beziehung verbindet die Vierteljahresschrift mit den wissenschaftlichen Kreisen der Stadt Toruń (Thorn). In den fast 50 Jahren bildeten 25 Autoren aus Thorn (15%) die – der Größe wegen – zweite meinungsbildende Wissenschaftlergruppe, die die Thematik der neuzeitlichen Geschichte ausschlaggebend beeinflusste.

Zwischen 1957 und 2006 wurden insgesamt 432 Aufsätze zur Neuzeitgeschichte publiziert: Artikel, Miscellanea, Quellen und Dokumente, Polemiken, Rezensionen und Tagungsberichte. Die thematische Aufteilung der Ausarbeitungen zu den einzelnen Etappen regionaler Zeitgeschichte stellt sich folgendermaßen aus: Zu Ermland in den Jahren 1466–1772 wurden 178 Aufsätze publiziert, zum Herzogtum Preußen 1525–1657 – 87 Aufsätze, zum Brandenburgischen Preußen – Königreich im Preußen (1657–1701–1772) – 53 Aufsätze; zum Preußen königlichen Anteils (ohne Bistum Ermland) und zum Hinterpommern in den Jahren 1466–1772 – 48 Aufsätze; zu anderen Themen 66 Ausarbeitungen.

Das von der Vierteljahresschrift „Komunikaty Mazursko-Warmińskie“ im Bereich historischer Forschung zur Zeitgeschichte des nördlichen Polens erworbene Ansehen und wissenschaftliches Renommee ist vor allem hervorragendem Engagement der Gründer, der Autoren und der Redakteure der Zeitschrift zu verdanken.

Übersetzt von Magdalena I. Sacha